VII. Dvarvietės ir kaimavietės
Manor and Village Sites

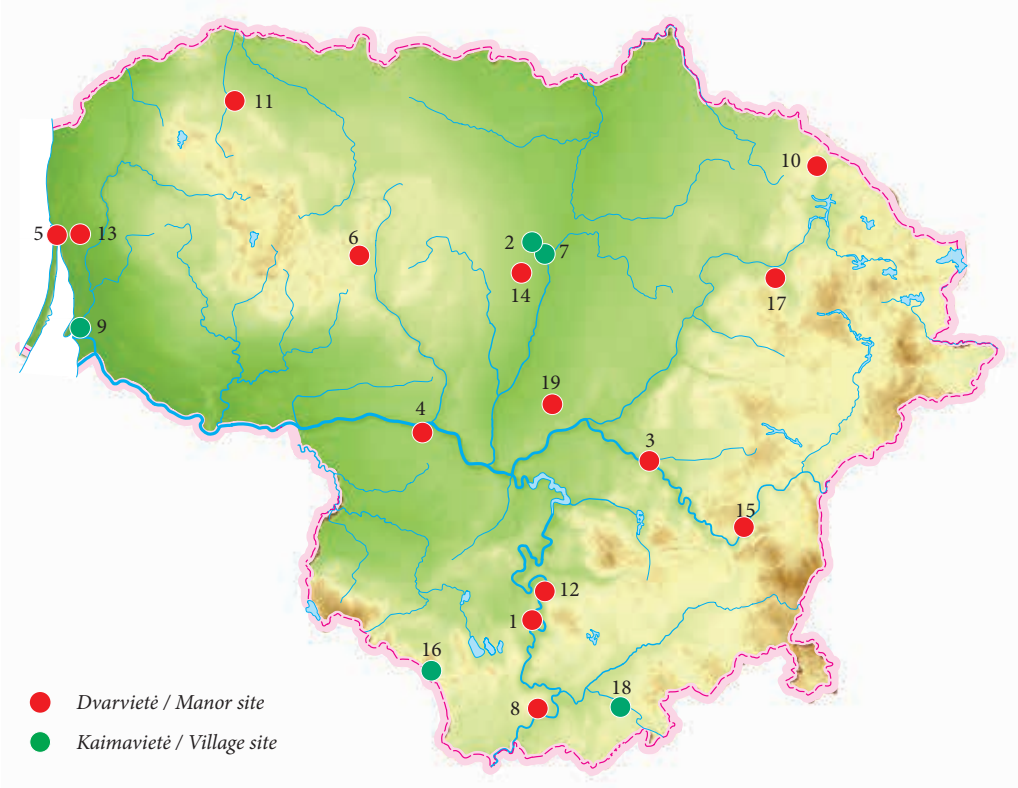

1. *Alytus*
2. *Auriliškiai (žr. XV)*
3. *Čiobiškis*
4. *Ilguva (žr. XV)*
5. *Joniškė*
6. *Kelmė (ir XV)*
7. *Linginė*
8. *Liškiava (žr. II)*
9. *Minija (žr. XV)*
10. *Obeliai*
11. *Plinkšiai (žr. XV)*
12. *Punia (žr. II)*
13. *Sendvaris*
14. *Vadaktai*
15. *Vilnius*
16. *Vingrėnai*
17. *Vyžuonos (žr. XV)*
18. *Zervynos (žr. XV)*
19. *Žeimiai*

Tautvydas Bajarūnas

Sapiegų rūmų Vilniuje tyrimai

2021 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais TO atliko detaliuosius tyrimus Vilniaus mieste, Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekso rūmuose (UK 25771) L. Sapiegos g. 13. Sapiegų rūmai statyti paskutiniame XVII a. dešimtmetyje, brandžiojo baroko stiliumi, išplečiant ir iš dalies perstatant XVI a. II pusėje statytus Petro Nonharto rūmus (Purlys E., Janonienė R., Nauji Sapiegų rūmų Antakalnyje interjerų tyrimų duomenys, *Pasaulietiniai interjerai.* Vilnius, 2014, p. 51–88). Senieji mūrai daugelyje vietų ir dabar kyla iki trečio aukšto viršaus. Kazimieras Jonas Sapiega rūmus perstatė 1689–1692 m. 1809 m. generalgubernatoriaus Aleksandro Rimskio-Korsakovo įsakymu rūmuose ir juos supančioje teritorijoje įsteigta karinė ligoninė. Rūmus pradėta kapitaliai pertvarkyti. 2012 m. prasidėjo rūmų atkūrimas, kuris nebuvo baigtas. 2018 m. rūmai perduoti BĮ „Šiuolaikinio meno centras“ ir šiuo metu restauracijos darbai yra tęsiami (Janonienė R., Purlys E., *Sapiegų rūmai Antakalnyje*. Vilnius, 2012). Sapiegų rūmuose Antakalnyje ir jų aplinkoje tyrimai vykdomi nuo 2007 m. (*ATL 2007 metais,* 2008, p. 244–248; *ATL 2009 metais,* 2010, p. 222–225; *ATL 2012 metais,* 2013, p. 268–271; *ATL 2013 metais,* 2014, p. 522; *ATL 2015 metais,* 2016, p. 210–215) (1 pav.).

2021 m. atlikti archeologiniai tyrimai Sapiegų rūmuose ten, kur numatyta įrengti naujas rūsio patalpas, požemines inžinerinių tinklų atšakas. Pažymėtina, kad dalis 2021 m. aptiktų struktūrų rastos jau ankstesnių archeologinių tyrimų metu. Ištirta 10 perkasų, iš viso detaliųjų tyrimų metu ištirtas 249 m^2 plotas. Tirti pradėta nuo ŠR rizalito. Čia tirta **perkasa 1.** Nustatyta, kad patalpoje, kurioje vėliau buvo

1 pav. Bendros situacijos planas: 1 – 1994 m. (G. Abaravičius); 2 – 2021 m. (T. Bajarūns); 3 – 2007 m. (L. Girlevičius); 4 – 2009 m. (L. Girlevičius); 5 – 2012 m. (L. Girlevičius). T. Bajarūno brėž.

Fig. 1. A general situation plan: 1 – Abaravičius' 1994 investigation; 2 – Bajarūnas' 2021 investigation; 3 – Girlevičius' 2007 investigation; 4 – Girlevičius' 2009 investigation; 5 – Girlevičius' 2012 investigation.

įrengta laiptinė, po paskutinio rūmų remonto metu supiltu nestoru žvyro, smėlio sluoksniu esama degto molio plytomis grįstų grindų. Jos išliko prastai (daug tarpų, nedengtų plytomis, itin daug puspl yčių, dalis plytų suskilusios), sprendžiant iš išdėliojimo (neišlaikyta jokia vieninga rašto sistema) ir grindims panaudotų plytų (esama ir XVII a., ir XX a. datuojamų plytų), yra nekart remontuotos. Patalpos P dalyje plytų grindų visai nėra – jos suardytos XX a. tarpukariu statant inžinerinių tinklų kolektorių. Perkasos PV dalyje esama XIX a. pabaigos – XX a. pradžios laiptinės žemutinio maršo pamato (2 pav.). **Perkasa 2** tirta PR rizalite. Joje atkastos mūrinės konstrukcijos žinomos iš 2012 m. vykusių archeologinių tyrimų: kryžiaus pavidalo pertvarinių sienų apatinių dalių liekanos ir akmenų, puspl yčių, kalkių

2 pav. Perkasoje 1 aptiktas plytų grindinys iš V. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 2. The brick paving in Trench 1, as seen from the W.

skiedinio pamatai joms bei plytų ir akmenų mūro, rišto moliu, krosnies pagrindas perkasos ŠV kampe (3 pav.). Pertvarinių sienų liekanos 2012 m. datuotos XX a. tarpukariu, krosnies pagrindas – XIX a. Be šių, taip pat aptiktas XVI a. I puse datuojamas arkinių pamatų fragmentas, žymėjęs tuometinę rūmų P sieną. **Perkasa 3** tirta Š galerijos R dalyje. Šioje vietoje atkastos XX a. inžinerinių tinklų kolektoriaus mūrinės liekanos, po jomis – nenustatytos paskirties mūro fragmentas, datuotas XVI a. II puse (4 pav.). **Perkasa 4** taip pat tirta Š galerijoje, XX a. statyto inžinerinių tinklų kolektoriaus atšakų vietose. Aptikta XX a. pradžioje statytų sienų likučių. **Perkasa 5** tirta rūmų R dalyje esančioje patalpoje. Čia po suardytais sluoksniais aptikti vėliau apardyti mūrai. Rasta XVIII a. II pusės – XIX a. pradžios skersinė kambario siena, XIX a. laiptinės išilginė siena, XX a. krosnies liekanų ir XVI a. II pusės arkinių pamatų fragmentas (5 pav.). **Perkasa 6** tirta P galerijoje, jos R dalyje. Čia esama jau iš 2012 m. vykusių tyrimų žinomų mūrų – du masyvūs nenustatytos paskirties ir datavimo mūriniai pamatai (6 pav.). Patalpos P dalyje aptiktas XX a. tarpukariu statytas inžinerinių tinklų kolekto-

3 pav. Perkasa 2 iš PV. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 3. A general view of Trench 2, as seen from the SW.

4 pav. Perkasoje 3 aptiktas XVII a. nenustatytos paskirties mūras iš Š. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 4. A 17th-century wall of indeterminant purpose in Trench 3, as seen from the N.

rius. Jis identiškas aptiktam perkasose 1 ir 3. **Perkasa 7** tirta P galerijos vidurinėje ir V dalyse, dalinai besitęsiančio nuo perkasos 6 kolektoriaus vietoje. Čia tirta 2012 m. vykusių tyrimų vietose. Tuomet atkastos 4 buvusių grindų dangos, mūrinės konstrukcijos. Šiemet atsikasta siauresniame ruože, vietose, kur būtina atlikti kasimo darbus įgyvendinant statybos darbų projektą. Atkastos moliu plūktų grindų liekanos. Neatmestina versija, kad molio sluoksnis suformuotas netoli gamybinių XVI a. datuojamų krosnių, kalkių skiediniu „sutvirtintas" paviršius atkastas galerijos V dalyje – manoma, kad kalkių skiedinio sluoksnis galėjo susiformuoti statant P galerijos skliautus (7 pav.). Spėjamos grindų dangos paliktos neišardytos. Tiriant šią rūmų dalį dar 2012 m. aptikta 60 cm pločio mūrinių sienų liekanų. Šios lygiagrečios ir esančios šalia viena kitos struktūros aptiktos ir 2021 m. Jos datuojamos skirtingais laikotarpiais: XIX a. II puse ir XX a. pradžia. Be šių struktūrų, aptikta: XX a. I pusės laiptinės žemutinio maršo pamatas ir ankstyviausia perkasoje rasta struktūra: virenės kampinio stulpo fragmentas, datuojamas XVII a. II puse (7 pav.). Jis rastas ir 2012 m. tyrimų metu. **Perkasa 8** tirta patalpoje, esančioje rūmų vidurinėje dalyje. Čia atkasta patalpą į dvi beveik lygias dalis dalijanti mūro siena – XIX a. laiptinės V sienos fragmentas. Šalia jos aptikta kita šios struktūros dalis – laiptinės vidurinės sienos V

5 pav. Perkasa 5 iš PR. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 5. A general view of Trench 5, as seen from the SE.

6 pav. Perkasa 6 iš V. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 6. A general view of Trench 6, as seen from the W.

7 pav. Perkasos 7 V dalis iš R. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 7. A general view of the W part of Trench 7, as seen from the E.

8 pav. Perkasa 10 iš V. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 8. A general view of Trench 10, as seen from the W.

galas. **Perkasa 9** tirta patalpoje, esančioje rūmų vidurinėje dalyje, po pagrindiniais rūmų laiptais. Perkasa santykinai nedidelė, V galu ji remiasi į mūrinę struktūrą. Spėjama, kad tai gali būti XIX a. krosnies pamatas. Kitų struktūrų čia nerasta. **Perkasa 10** tirta Sapiegų rūmų PV dalyje, buvusios latrinos bokštelyje. Šioje vietoje, praktiškai paviršiuje, aptiktos dvi XVII a. II pusės mūrinės struktūros: laiptinės pamatas ir Sapiegų rūmų PV bokšto R sienos išorinis kontūras (8 pav.).

Tyrimų metu aptiktas 0,1–1,7 m storio kultūrinis sluoksnis. Ankstyviausias horizontas rastas perkasoje 1. Tai 50–60 cm storio pilko smėlio sluoksnis be archeologinių radinių. Manoma, kad šis buvusio paviršiaus sluoksnis susiformavo iki pirminių rūmų statybos laikotarpio (iki XVI a. pabaigos). Rūmuose kultūrinis sluoksnis po XIX–XXI a. vykusių restauravimo, statybos darbų yra permaišytos, supiltos struktūros. Perstatant XVII a. Nonharto rūmus į Sapiegų rūmus pakeistas reljefas. Pirmieji rūmai statyti šlaite, o statant Sapiegų rūmus reljefas išlygintas. Keičiant reljefą nukasti ir ankstyvieji kultūrinio sluoksnio horizontai. XVII a. pabaigoje statant Sapiegų rūmus, kasant duobes pamatams perkasti ne tik ankstyvieji sluoksniai, bet ir įžemis, o pamatų perkasimai užpildyti smėlingo grunto sluoksniais be archeologinių radinių. Didesnė tikimybė aptikti archeologinį sluoksnį yra rūmų vidurinėje dalyje, tačiau 2021 m. vykusių tyrimų apimtys buvo nedidelės. Jų metu rasta nedaug archeologinių radinių, daugiausia smulkių buitinės keramikos ir stiklo indų šukių.

The Sapiega Palace in Vilnius

In 2021, the TO excavation (10 trenches totalling 249 m^2) at the Sapiega Palace in Vilnius (Fig. 1) revealed a 0.1–1.7 m thick cultural layer. The earliest horizon, a 50–60 cm thick layer of grey sand without any archaeological finds, was discovered in Trench 1. The investigation yielded a large number of masonry structures, i.e., 26 late 16th – early 20th-century structures, not counting the old foundations currently supporting the palace's walls. The earliest were fragments of a late 16th-century arched foundation as well as a late 17th-century foundation structure from a building of indeterminant purpose, a stair foundation, and the external contours of the E wall of the SW tower (Figs. 2–8).